

УДК 81'342.623"1970"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-15>

Галина НАКОНЕЧНА,
orcid.org/0000-0002-3658-7523
кандидат філологічних наук,
доцент катедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) *Halyna.V.Nakonechna@lpnu.ua*

ЧЕРГУВАННЯ У/В У НАУКОВОМУ ТЕКСТІ 70-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено аналіз позиційних чергувань у/в у науковому тексті з огляду на їхню відповідність нормативним вимогам, викладеним у Правописах 1960 та 2019 років. Виявлено причини відхилення від правил у ненормативних уживаннях та обґрунтовано доцільність/недоцільність формалізувати таке мовностилістичне явище, як милозвучність. Актуальність дослідження зумовлена потребою визначити принципову можливість формалізації милозвучності. Мета дослідження – виявити ступінь уніфікації чергування у/в у науковій мові 70-х років ХХ ст. Завдання аналізу – простежити статистику дотримання правил чергування у/в відповідно до чинних тоді й тепер правописних норм; проаналізувати випадки порушення вимог Правопису та ймовірні причини таких відхилень; умотивувати доцільність/недоцільність уніфікації чергування у/в в українській літературній мові. Об'єкт дослідження – «Енциклопедія кібернетики» (1973) за редакцією академіка В. Глушкова. Основними методами дослідження є описовий, зіставний, статистичний, а також стартовий – метод суцільної вибірки.

В ЕК ми виявили 914 випадків уживань у/в, з яких 123 (13%) не відповідають нормам чинного «Українського правопису» 2019 року. Статистика засвідчує, що загалом правила милозвучності «працюють» ефективно. Зі 123 випадків помилкового вживання лише один стосується прийменника у, тобто вживання прийменника/префікса в менше піддається формалізації, очевидно через його здатність набувати в певних позиціях ознак голоного нескладотворчого [y]. Найбільша кількість відхилень у вживанні стосується позицій початку речення та після розділового знака, у зв'язку з чим варто говорити про позицію пунктуаційної межі та про фразове, надфразове й фразово-надфразове чергування у/в. На вживання прийменника/префікса у/в в ЕК має вплив наявність у близькому фонетичному оточенні літер о, ю та я, є, ї.

Вимоги милозвучності щодо чергування у/в видаються надто формалізованими, варто повернутися до загальних рекомендацій стосовно зазначеного чергування.

Ключові слова: позиційне чергування у/в, норми милозвучності, артикуляційна характеристика звуків.

Halyna NAKONECHNA,
orcid.org/0000-0002-3658-7523
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) *Halyna.V.Nakonechna@lpnu.ua*

ALTERNATION OF “У/В” IN THE SCIENTIFIC TEXT OF THE 70S OF THE TWENTIETH CENTURY

The article analyzes the positional alternations of “y/v” in the scientific text in view of their compliance with the regulatory requirements set out in the Spellings of 1960 and 2019. The reasons for deviation from the rules in non-normative uses are identified and the expediency/inexpediency of formalizing such a linguistic-stylistic phenomenon as melodiousness is substantiated. The relevance of the study is due to the need to determine the fundamental possibility and practical need to formalize the melody. The aim of the study is to identify the degree of unification of the alternation of “y/v” in the scientific language of the 70s of the twentieth century. The tasks of the analysis are: to trace the statistics of observance of the rules of alternation “y/v” in accordance with the former and current orthographic norms; analyze cases of violation of spelling requirements and probable reasons for such deviations; to motivate expediency / inexpediency of unification of alternation “y/v” in the Ukrainian literary language. The object of research is the “Encyclopedia of Cybernetics” (1973) edited by Academician V. Glushkov. The main research methods are descriptive, comparative, statistical, as well as starting – the method of continuous sampling.

In the EC, we identified 914 cases of second-hand use, of which 123 (13%) do not meet the standards of the current “Ukrainian spelling” in 2019. Statistics (13% of misuse) show that in general the rules of melodiousness “work” effectively. The editors of the EC consistently followed the trend of use in front of the vowel, which became the norm only in Ukrainian spelling in 2019. Of the 123 cases of erroneous use, only one concerns the preposition “y”, i.e. the use of the preposition/ prefix in is less amenable to formalization, apparently due to its ability to acquire in certain positions

the features of the vowel infinitive [y]. The largest number of deviations in usage concerns the positions of the beginning of the sentence and after the punctuation mark, in connection with which it is worth talking about the position of the punctuation border and the phrase, supra-phrase and phrase-supra-phrase alternation "y/ѐ". The use of the preposition / prefix "y/ѐ" in EC is influenced by the presence of the letters o, ю and я, є, ї in the close phonetic environment.

The requirements of melodiousness regarding the alternation of "y/ѐ" seem to be too formalized, it is worth returning to the general recommendations regarding this alternation.

Key words: *positional alternation y/ѐ, norms of melodiousness, articulatory characteristic of sounds.*

У радянський період стосовно українського друкованого слова діяли чіткі норми на всіх мовних рівнях: від списків заборонених лексем, що надходили до редакцій журналів, до вилучання грамаітичних категорій, які не відповідали інтерференційним вимогам чинного тоді українського Правопису. Оскільки закони милозвучності якнайменше залежать від інтерференційних впливів, можемо спрогнозувати три варіанти їхнього побутування в наукових текстах УРСР: довільність уживання; чітке дотримання правописних норм; часткове дотримання правописних норм. З огляду на політичний період перший пункт видається малоімовірним, тому на увагу заслуговують два наступні напрями.

Актуальність дослідження зумовлена потребою визначити принципову можливість формалізації такого явища, як милозвучність. **Мета** – виявити ступінь уніфікації чергування *y/ѐ* у науковій мові 70-х років ХХ ст. **Завдання** – простежити статистику дотримання правил чергування *y/ѐ* відповідно до чинних тоді й тепер правописних норм; проаналізувати випадки порушення вимог Правопису; умотивувати доцільність/недоцільність уніфікації чергування *y/ѐ* в українській літературній мові.

Об'єкт дослідження – «Енциклопедія кібернетики» (1973) (далі – ЕК) за редакцією академіка В. Глушкова, що є вдалим взірцем українськомовного наукового тексту радянського періоду. Основними **методами** дослідження є описовий, зіставний, статистичний, а також стартовий – метод суцільної вибірки.

Зважаючи на високий ступінь централізації книговидання радянського періоду, розуміємо, що йдеться про суто редакторське оформлення тексту. Якраз ця обставина дасть змогу виявити, наскільки реалістичними є вимоги до милозвучності, що їх прописано в Правописі як норму.

Історично-теоретичні зауваги. **Огляд літератури.** Вимоги до чергування *y/ѐ*, як зазначено в (Куньч, 2019: 151), набули кодифікації не так давно. Українські Правописи першої половини ХХ ст. досить розпливчасто формулювали побажання до чергування в тексті зазначених прийменників/префіксів. «Український правопис» 1928 р. (Укр. правопис, 1929: 11) (також «Норми

О. Синявського (Синявський, 1941: 22–23), що лягли в його основу) й інтерференційний Правопис 1933 р. не містять категоричних вимог у цьому пункті (Укр. правопис, 1933: 13). Наростання формалізації щодо вживання *y/ѐ* спостерігаємо в другій половині ХХ ст. До речі, провідні українські стилісти, як-от Б. Антоненко-Давидович (Антоненко-Давидович, 1970: 138), С. Караванський (Караванський, 1994: 10) також не розглядають цього питання з погляду уніфікації, більше наголошують на ритмомелодії мовлення. А О. Курило у своїх знаменитих «Увагах» взагалі не порушує проблеми милозвучності з погляду чергування прийменників/префіксів (Курило, 2004). О. Пономарів у відомій загалу праці «Культура слова» одним абзацом згадує про чергування *y/ѐ* (Пономарів, 1999: 17), однак у не менш відомій «Стилістиці сучасної української мови» не коментує цих правил (Пономарів, 2000). Подібно виглядає ситуація і в шкільній практиці (Матвієнко, 1965). Найповніше норми чергування *y/ѐ* регламентовано в «Українському правописі» 2019 року видання (далі – П19) (Укр. правопис, 2019: 17–18), тож спиратимемося саме на цей кодифікатор. Також братимемо до уваги вимоги «Українського правопису» 1960 року, оскільки хронологічно він найближчий до нашого джерела дослідження (Укр. правопис, 1960).

Нині щодо аналізу зазначеної ефонеми в українському мовознавстві спостерігаємо два підходи: позиційно-якісний (Куньч, 2020а; Куньч, 2020б), позиційно-артикуляційний (Наконечна, 2020). Ми використовуватимемо обидва підходи залежно від ситуації та потреби.

Виклад основного матеріалу. В ЕК на 50 сторінках методом суцільної вибірки виявлено 914 випадків уживання *y/ѐ*. Із зазначеної кількості маємо 123 випадки неправильного вживання, що становить 13%. До речі, це майже удвічі менше, ніж на початку ХХ ст., про що пише З. Куньч (Куньч, 2020а: 78). Подібних результатів досягли й автори статті «Категорія милозвучності як культуромовний конструкт» (Наконечна, 2020). Якщо ж порівнювати із результатами досліджень у наукових та навчальних текстах 60-х років, що їх здійснила також З. Куньч (Куньч, 2020б: 8), то матимемо парадоксальну картину: у публікації

«Хархун М. Л., Чалевський Д. Є. Технічне моделювання» (Київ, 1969) авторка виявила 20,6 відсотка порушення норм милозвучності, а в «Довідникові з елементарної математики. Геометрія, тригонометрія, векторна алгебра» Ф. Фільчанова (Київ, 1967) аж 40,1%. Викликає здивування такий нормативний різнобіч, адже «Енциклопедія кібернетики» В. Глушкова, де ми виявили 13% помилкових уживань, у часі близька до зазначених вище видань (1973), також Правопис 1960 року (Укр. правопис, 1960) залишатиметься чинним ще три десятиліття. Пояснити причину такої великої різниці можна лише одним – ступенем редакторської дисциплінованості.

Нижче ми розглянемо типи та ймовірні мотивації таких відхилень від норми в ЕК, але перед тим проаналізуємо цікаві моменти всередині «правильних» уживань. Серед нормативних уживань виявлено 29 позицій **в** перед голосним після приголосного (напр., *використовують в абстрактній теорії, формують в об'ємі, участь в АІКА* і под.). Відсутність помилкових уживань у цій позиції з огляду на сучасні норми засвідчує дослідження З. Куньч, присвячене науковому мовленню 60-х років ХХ ст. (Куньч, 2020б: 12). Ця позиція могла фігурувати як нормативна в деяких підручниках, однак не була описана в академічних правописах (Укр. правопис, 1929, 1933, 1960). Лише Правопис 2019 року узаконив зазначене вживання (Укр. правопис, 2019: 17). Як бачимо, редактори 70-х років ХХ ст., не маючи записаної норми щодо цієї позиції, фактично інтуїтивно створювали правило, яке нині засвідчує П19.

Також попередні правописи не нормалізували вживання у/в перед аббревіатурами та перед/після скорочень. В ЕК ми виявили 6 випадків уживань у/в перед аббревіатурами: 5 із них пов'язані з аббревіатурою СРСР, 1 – із НМФС (*немінимально-фазова система – авт.*); усі випадки вживання відповідають артикуляційній логіці й тепер уже нормативним вимогам П19 (напр., *В СРСР (в есе-ресер – тобто звична позиція в на початку речення перед голосним); перебувають в СРСР (позиція в після приголосного перед голосним); що в НМФС немає (позиція в між двома голосними)*). Правопис 2019 року чітко регулює таке вживання: «4) перед аббревіатурою, у назві першої букви якої вимовляють голосний: В НБУ (В ен бе у), В МВФ (В ем ве еф)» (Укр. правопис, 2019: 17), хоч приклади обмежено лише початком речення.

Щодо уживання **в** біля скорочень П19 описує лише постпозицію (Укр. правопис, 2019: 18). Уживання у/в після скорочень в ЕК виявлено в 5 випадках (напр., *амер. вченого, акад. вченого, роз-*

глядає теорії і М. (метатеорії – авт.) в їхньому загальному вигляді). Сюди ж за логікою можемо віднести вживання на кшталт *1965 в Нью-Йорку, 1968 в Единбурзі, 1970 у Любляні*. До речі, останній випадок не відповідає нормі, адже вимовлене попереднє слово закінчується на голосний.

Однак П19, не кажучи вже про попередні правописи, не нормалізує позиції у/в перед скороченим словом. В ЕК ми виявили 10 таких уживань, проте 3 з них редактори оформили за графічним принципом: *У М. о. т. (масового обслуговування теорії – авт.)*, хоч очікуваним є варіант *В М. о. т. (в ем о те)*; *вивчають тепер у М. е. (математичній економіці – авт.)* (очікувано – *в М. е. (в ем е)*), *вживаний у М. с. (математичній статистичній – авт.)* (очікувано – *в М. с. (в ем ес)*), а 1 – просто помилковий, навіть за графічним принципом, адже позиція між приголосними вимагає у: *розвитку М. м. в п. (математичних методів в поезії – авт.)*.

123 випадки ненормативних із сучасного погляду позиційних уживань у/в мають такі кількісно-якісні характеристики.

Позиція початку речення (45 уживань). Цікаво, що помилковими в цій позиції є лише вживання **В**. Прийменник **в** перед дзвінками приголосними вжито 19 разів, у тому числі перед сонорними – 12: *В машині, В мовах типу, В різних ситуаціях, В Мінську, В роботі (3), В ряді, В їхніх схемах, В ній, В результаті (2), В рамках, В гібридних системах, В деяких, В динамічних давачах, В більшості (2), В багатьох*. Також у 6 випадках перед дзвінками кореня маємо префікс **в-**, до того ж 5 коренів починаються на сонорні приголосні: *Вважають, що (2), Введення даних, Внаслідок (2), Вже створили*. Отже, можемо зробити висновок, що текст оформлено за фонетично-артикуляційним принципом, адже дзвінки, а особливо сонорні, містять багато голосу, що на рівні вимови не порушує плавного звучання фрази. Відповідно, решта 20 прийменників/префіксів **в** стоять перед глухими приголосними, тому, аби хоч якось пояснити редакторську логіку такого вживання, маємо припустити, що попередні речення закінчуються на голосний.

Справді, наша гіпотеза виявилася слушною. У 5 випадках уживань останньою літерою попереднього речення була у: *...точку. В такому разі; ...процесу. В працях*. Тут можемо ввести поняття надфразової милозвучності, адже очевидно, що редактор унікав графічно-звукових збігів, ігноруючи синтаксично-пунктуаційний маркер змістового поділу тексту – крапку. Принцип надфразової милозвучності спостерігаємо і в інших випадках

формально помилкових уживань прийменника **в** на початку речення. У 6 випадках в останньому слові попереднього речення наявні літера **у** (або й дві) чи звук [у] в літері **ю**, хоч вони й не стоять в абсолютному кінці: ...*формалізують*. *Впроваджені в метамову символи; ...науки*. **В** 1959. Як бачимо, принцип надфразової милозвучності тут також працює.

Лише в одному випадку в попередньому реченні останнє слово закінчується на приголосний, до того ж глухий: ...*країнах*. **В** *системах М. п. (у вузькому розумінні цього терміна)*. Уживання прийменника **В** на початку наступного речення, вважаємо, мотивоване тим, що фраза продовжується словами з вісьмома літерами **у** та **о**. Тож є рація говорити про фразову милозвучність.

Щодо інших випадків початкового ненормативного **В** спостерігаємо таке оточення: голосний (будь-який, необов'язково **у**) в абсолютному кінці попереднього речення й літера чи звук [у] в поточному слові чи фразі. Також ми зауважили, що позиційна близькість звука/літери **о** схиляє редакторів до вибору прийменника/префікса **в**, що можна пояснити, зокрема, належністю звуків [у], [о] до суміжних рядів за артикуляційним критерієм – середнього та заднього: ...*моделі*. **В** *часовому аспекті; ...додатні*. **В** *скінченному М.; ...інформації*. **В** *сього до функціональної системи; ...здоров'я*. Зважаючи на наявність графічно-фонетичної препозиції та постпозиції, можемо говорити про фразово-надфразову милозвучність.

Щоправда, деякі випадки вживань лише умовно можна мотивувати надфразовою чи навіть фразовою милозвучністю з огляду на віддаленість від аналізованої позиції: ... *обслуговування із втратами*. **В** *60-х роках; ...в центр реанімації*. **Всі прилади такою комплексу**. Вочевидь, маємо тут справу з «чуттям» – тим нематеріальним критерієм, якого не можемо ігнорувати, говорячи про милозвучність.

Отже, у позиції початку речення щодо вживання **у/в** редактори 1970-х років зазвичай брали до уваги фонетичне оформлення останніх слів попереднього речення, таким чином ігноруючи паузи, що їх створюють розділові знаки. З огляду на плинність мовлення такий підхід виглядає логічним. Крім того, у цих випадках у вимові маємо справу з [у] нескладовим, що взагалі переводить проблему чергування **у/в** у розряд графічного оформлення тексту.

Позиція після розділового знака (48 уживань). Зазначена позиція мало чим відрізняється від попередньої, адже пауза, що її створює крапка,

не набагато більша від мовленнєвої зупинки на місці інших розділових знаків. Тому можемо спрогнозувати, що ненормативні вживання також залежать від ширшого препозитивного й постпозитивного оточення.

У 31 випадку прийменник/префікс **в** стоїть після голосного в абсолютному кінці попереднього слова й перед дзвінками приголосними наступного слова, з яких 29 сонорні, що підтверджує й доповнює попередній результат: мала кількість шуму в сонорних приголосних робить їхнє сусідство з прийменником/префіксом **в** артикуляційно комфортним: *машина – в межах; несправності, в машині; вибирають, враховуючи; більше того, в майже всіх*. Цікаво, що у двох випадках після дзвінкого приголосного відразу стоїть сонорний, підсилюючи в такий спосіб мотивацію вживання прийменника **в**: *рідко, в зручній формі; komponування, в зменшенні*. До речі, у першому прикладі відразу ж за сонорним стоїть голосний [у], що додає причин уживати **в**. Також складається враження, що редактори ЕК перед літерами **я, ю, є, ї** послідовно вживають лише прийменник **в**, вкотре підкреслюючи особливий статус «йотованих» в українській мові: (*1758*), *в якій; де М. с., в яких; мішаного типу, в яких; того стану, в якому; вивчати М. о. с., в яких; система, в якій (2); порядку, в якому*. Виявляється, так чинили й редактори видавництва «Радянська школа» та «Наукова думка» наприкінці 60-х років ХХ ст., про що зазначено в дослідженні З. Куньч (Куньч, 2020б: 15). Щоправда, певне теоретичне підґрунтя такого довільного вживання можемо знайти у статті, що вийшла в тих самих часових рамках (Матвієнко, 1965: 72).

Прикметно, що ми виявили лише одне неправильне вживання з прийменником **у**: *множина рішень А у заг. випадку*. Подібну ситуацію зауважує З. Куньч у наукових текстах початку ХХ ст. (Куньч, 2020а: 78) та 60-х років ХХ ст. (Куньч, 2020а: 9). Натомість у праці І. Горбачевського «Органічна хемія» (Прага, 1924) ми виявили значну кількість збігів голосних: 32 відсотки від усіх помилкових уживань (Наконечна, 2020: 23). Проте навіть збіг голосних, на думку Ю. Шевельова, не становить труднощів для вимови, адже в такому звуковому оточенні голосні «скорочуються» (Шерех, 1951: 390), хоч відомо, що редукція голосних не є характерним фонетичним явищем для української мови. Можемо висловити припущення, що І. Горбачевський інтуїтивно вживав збіги голосних через тривале перебування в німецькомовному оточенні. Тобто маємо тут справу із суб'єктивним чинником.

Щодо вживання **в** після розділового знака перед наступним глухим приголосним спостерігаємо подібні тенденції, що й у позиції початку речення. Наявність, а то й нагромадження в пре-позиції й постпозиції літер/звуків у та *о* мотивує вживання прийменника **в**: 20ого ст.[оліття], **в** період; мова ЦОМ внутрішня – **в** цьому розумінні **вони**; застосовне значення – **в** тому.

Під час аналізу відхилень від нормативного вживання **у/в** ми виявили також, що редактори узгоджують уживання прийменника, «перестрибуючи» через вставні, вставлені конструкції, підрядні речення тощо: *функціонує, як правило, в тісній взаємодії; використання цієї інформації («знань» машини) в процесах програмування.*

Позиція перед в, ф, св, льв, тв і под. (8 уживань). Ця норма досить легка для редакторського виконання через свою категоричність і достатню візуалізованість, однак в ЕК знаходимо її порушення, які можемо пояснити оточенням або принаймні постпозицією якісно однотипних звуків: *запис якого в двійковій системі; які в двійковому запису.*

Ще два порушення можна пояснити артикуляційними особливостями голосних [а] та [у], які належать до заднього ряду та середнього й високо-середнього підняття (залежно від наголосу), що створює труднощі під час вимови й тим самим погіршує милозвучність фрази. Натомість прийменник **в**, набуваючи у вимові перед приголосним ознак нескладового голосного, згладжує це артикуляційне зйяння: *перша в світі; явища в твердих тілах.*

Позиція після голосного перед приголосним, крім в, ф, льв, св, тв і под. (5 уживань). Видається, що мотивація редакторів тут прозора: якщо в близькому оточенні до прийменникової позиції є літера **в**, то слід вибирати **у**: *створила 1944 у співпраці; перебуває у стані; обслуговування у цьому випадку.* Щоправда, у перших двох випадках причиною використання **у** може бути його позиція перед збігом приголосних, про що в п. 1 (3) зазначає П19 (Укр. правопис, 2019: 17), але не показує цього в прикладах. Натомість у п. 2 (6), що регулює вживання **в**, знаходимо ілюстрацію, що суперечить п. 1 (3) (Укр. правопис, 2019: 18). До речі, Правопис 1960 року не містить вимоги щодо вживання **у** перед збігом приголосних, також дозволено вживати паралельні прийменники в позиції після голосного перед приголосним залежно від темпу мовлення (*ми були у саду = ми були в саду*) (Укр. правопис, 1960: 18). Щодо вживання *послати його у В* (ідеться про латинські букви А, В, С – *авт.*), то, здається, тут маємо

випадок графічного чергування, оскільки латинське В (бе) візуально однакове з українським В.

Ще одним цікавим випадком є уривок *концепція для замкненої моделі у передбаченні розвитку*, де формально бачимо порушення норми, однак фразове членування засвідчує паузу якраз перед прийменником **у**. Отже, не позначені пунктуаційно паузи також впливають на вибір прийменника, про що варто було б зазначити в описі правописної норми. До того ж саме на такі паузи звертав увагу О. Синявський ще в 1941 році (Синявський, 1941: 22).

Позиція після голосного (2 вживання). Як ми вже зазначали вище, редактори ЕК чітко дотримувалися позиції вживання **в** перед голосним. Тому в сполуці *загальної для усіх* вибір початкового **у** видається мало вмотивованим. Можливо, причиною може бути подібна артикуляційна характеристика межових голосних [а] та [у]. Щодо другого випадку мусимо зауважити архаїчність форми *встаткування*, яка відповідно до правил могла б фігурувати у сполуці *завантаження устаткування*, тож цю фразу можна було б і не вважати помилковою.

Позиція між приголосними (6 уживань). У 4 випадках зауважуємо, що префікс **в-** стоїть після дзвінкого (з яких два сонорні) перед глухим: *метод вкладених ланцюгів; зв'язків між вченими, амер.[иканський] вчений, їхній вплив.* Як бачимо з прикладів, після глухих відразу ж стоїть голосний або сонорний, що послаблює враження збігу приголосних. В одному випадку прийменник **в** оточений сонорними (*ЦОМ в розроблюваних*), ще одного випадку можна й не брати до уваги, бо тут маємо справу не з чергуванням, а зі словотвірними варіантами *весь – увесь (представником весь час)*, у якому, до речі, також спостерігаємо сусідство сонорних звуків.

Висновки. В ЕК ми виявили 914 випадків уживань **у/в**, з яких 123 (13%) не відповідають нормам чинного «Українського правопису» 2019 року. Зважаючи на рік видання ЕК (1973), її редактори мали дотримуватися правил чинного тоді «Українського правопису» 1960 року. Однак пункти помилкового вживання однакові щодо обох правописів. Статистика (13% помилкових уживань) засвідчує, що загалом правила милозвучності «працюють» ефективно. Редактори ЕК послідовно дотримувалися тенденції вживання **в** перед голосним (29 позицій), яка стала нормою лише в П19.

Найбільша кількість відхилень у вживанні стосується позицій початку речення та після розділового знака, у зв'язку з чим варто говорити про

позицію пунктуаційної межі та про фразове, надфразове й фразово-надфразове чергування *у/в*. На вживання прийменника/префікса *у/в* в ЕК має вплив наявність у близькому фонетичному оточенні літер *о, ю* та *я, є, ї*. Неможливість повністю уніфікувати правила вживання *у/в* промовисто засвідчує заввага до цієї теми в П19 (Укр. правопис, 2019: 18). З. Куньч пропонує принаймні два пункти, коли не можна чітко дотримуватися формалізованих норм чергування *у/в*: «вважати збіг приголосних *вр, вл, вл, вн, вй* складним для вимови не виглядає доречним»; надмірне використання

прийменника-префікса *у* порушує правило мовної економії та спричинює перевантаження вислову зайвими складами, адже кожний голосний – це новий склад» (Куньч, 2019: 151–152). Опрацювання теми милозвучності має три перспективи: продовжувати дослідження явища на якомога ширшому текстовому матеріалі, аби досягти певної критичної маси спостережень для однозначних тверджень; виробити деталізовані правила чергування *у/в* з урахуванням ширшого звукового оточення; повернутися до загальних рекомендацій на кшталт «унікати збігів голосних та приголосних».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. Київ : Рад. Письменник, 1970. 182 с.
2. Караванський С. Секрети української мови. Київ : УКСП «Кобза», 1994. 152 с.
3. Куньч З. Й. Еволюція правил позиційного чергування голосних і приголосних від «норм» О. Синявського донині. *Український смисл* : науковий збірник / За ред. проф. І. С. Попової. Дніпро : Ліра, 2019. С. 48–56.
4. Куньч З. Й. Тенденції в нормування правил позиційного чергування *у/в* на початку ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2020. Вип. 72. С. 76–86.
5. Куньч З. Питання дотримання норм позиційного чергування *у/в* у навчальній літературі 60-х років ХХ ст. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies* : зб. наук. праць. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. Вип. 40: У 2-х т. Т. 1. С. 7–18.
6. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.
7. Матвієнко А. М. Префіксальні *у–в*. *Українська мова в школі*. 1965. № 1. С. 71–73.
8. Наконечна Г., Ментинська І. Категорія милозвучності як культуромовний конструкт. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27. Том 4, 2020. С. 20–25.
9. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради : навчальний посібник. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
10. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 246.
11. Синявський О. Норми української літературної мови. Львів : Укр. вид-во, 1941. 363 с.
12. Український правопис. Вид. 1-ше. Київ : Держ. вид-во України, 1929. 103 с.
13. Український правопис. Харків : Рад. шк., 1933. 94 с.
14. Український правопис. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1960. 189 с.
15. Український правопис. Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О. Потебні, Інститут української мови. Київ : Наукова думка, 2019. 391 с.
16. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Вид-во «Молоде життя». 1951. 402 с. (Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Бібліотека українознавства. Ч. 3).

ДЖЕРЕЛО

Енциклопедія кібернетики. У 2 т. АН Української РСР. Київ. 1973. Т. 2. 572 с.

REFERENCES

1. Antonenko-Davydovych B. D. Yak my hovorymo [How we speak]. Kyiv: Rad. pismennyk. 1970. 182 p. [in Ukrainian].
2. Karavanskyi S. Sekrety ukrainskoji movy [Secrets of the Ukrainian language]. Kyiv: UKSP "Kobza". 1994. 152 p. [in Ukrainian].
3. Kun'ch Z. Y. Evolyutsiya pravyl pozytsiynoho cherhuvannya holosnykh i pryholosnykh vid "Norm" O. Synyavs'koho donyni [The evolution of the rules of positional alternation of vowels and consonants from "Norms" by O. Sinyavsky to this day]. *Ukrayins'kyu smysl (Ukrainian sense): naukovyy zbirnyk*. Dnipro: Lira, 2019. Pp. 148–157 [in Ukrainian].
4. Kun'ch, Z. Y. Tendentsiyi vnormuvannya pravyl pozytsiynoho cherhuvannya u/v na pochatku XX stolittya [Trends in normalization of the rules in positional rotation of "y" and "v" in the early XX century]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filolohichna*. 2020. Vyp. 72. Pp. 76–86 [in Ukrainian].
5. Kurylo O. Uvahy do suchasnoi ukrainskoji literaturnoi movy [Attention to contemporary Ukrainian literary language]. Kyiv: PP Solomii Pavlychko "Osnovy", 2004. P. 303 [in Ukrainian].
6. Matviienko A. M. Prefiksalni *y–v*. [Prefixes *y/v*]. *Ukrainska mova v shkoli*. 1965. No 1. Pp. 71–73 [in Ukrainian].
8. Nakonechna, H., Mentyns'ka, I. Kategoria mylozvuchnosti yak kul'turomovnyy konstrukt [Category of sonority as a cultural and linguistic construct]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*. Vyp. 27. Tom 4, 2020. Pp. 20–25 [in Ukrainian].
9. Ponomariv O. D. Kultura slova: Movnostylistychni porady: navch. posibnyk [Culture of speech: Linguistic advice]. Kyiv: Lybid. 1999. P. 240 [in Ukrainian].

10. Ponomariv O. D. Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2000. P. 246 [in Ukrainian].
11. Syniavskiy O. Normy ukrainskoi literaturnoi movy [Norms of the Ukrainian literary language]. Lviv: Ukr. vyd-vo, 1941. P. 363 [in Ukrainian].
12. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Vyd. 1-she. Kyiv, Derzh. vyd-vo Ukrainy. 1929. P. 103 [in Ukrainian].
13. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kharkiv: Rad. shk. 1933. P. 94 [in Ukrainian].
14. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Vydavnytstvo Akademiya nauk Ukrayins'koyi RSR, 1960. P. 189 [in Ukrainian].
15. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Natsional'na akademiya nauk Ukrayiny, Instytut movoznavstva im. O. Potebni, Instytut ukrayins'koyi movy. Kyiv: Naukova dumka, 2019. 391 p. [in Ukrainian].
16. Sherekh Yu. Narys suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy [Essay on the modern Ukrainian literary language]. Myunkhen: Vyd-vo "Molode zhyttya". 1951. P. 402 [in Ukrainian].